

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՋԳԱՅԻՆ, ԲԸՆԸՄԻՐԸԿԸՆ ԵՒ ԳՐԸԳԻՏԸԿԸՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ. ԹԻՒԹ.

ՇՐՋԱՆ ՄԻԱՄԵԱՅ

1 ՀԱՍՏԵՄԲԵՐ 1866

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՆՇԽԱՐԻՒ ԸՋԳԱՅԻՆ ՊԸՏՄՈՒԹԵԸՆ

ԸՇԽԱՐՀՍ տիեզերական թատր մի է, և իւրաքանչիւր ազգ՝ որոնք իրենց դերը կը խաղան ընդհանուր տեսարանիս վերայ, մէկ մէկ դերասան են. իսկ պատմաբանք և վիպախօսք նոյն տեսարանիս հանդիսականներն են, որոնք աշխարհիս սկիզբէն մինչեւ իրենց օրերը ինչ դէպք և գործք որ պատահած են ի գիր արձանացընելով, ապագայ սերնդոց ալ աչաց առջեւ զանոնք ի հանդէս կը բերեն, ուրով տիեզերական սոյն մեծ թատրս իբր մշտաբացիկ տեսարան մի ներկայ կ'ունենայ միշտ մարդս իւր դիմաց, որով իւր միտքը կը կրթէ փորձական դիտութեամբք դիպաց, եւ սիրտը կը սնուցանէ առաքինագործ արանց բարի — օրինակ և նախանձելի արդիւնքներովը, և հոգին կը կազ-

դուրէ նոյն դէպքերուն մէջ նախախնամիչ Լստուծոյ ցոյց տուած աստուածեղէն զօրութեամբք: Եթէ այսչափ մեծ է պատմագրի մը աշխատութիւնը, որ իւր հանձարոյն թւադրութիւնը և գրչին ուժովը տիեզերիս ամենածաւալ տեսարանը մարդկութեան կը ներկայացընէ, եւ իւր քննութեանցը հետ ընդհանուր դատաստանին ալ կը յանձնէ՝ անաչառապէս զանոնք դատելու, նոյնչափ առաւել մեծ ցաւ է և կորուստ յաչա աշխարհի, երբ հանրական ներկայացմանց մէջ այնպիսի կտորներ (Pièces dramatiques) կը պատահին որոնք իրենց հանդիսատեսներ չեն ունենար, եւ կամ թէ ունենան՝ անոնց աչքէն կը վրիպին. եւ մարդիկ անոնց անդէպ ըլլալով՝ հետեւապէս անկարող կ'ըլ-

լան զանոնք քննութեան առնուլ, դատաստանի տակ ձգել, եւ անոնց քննակարութենէն եւ շահաւորութենէն իրենց կարեւոր դասը ընդունել:

Եթէ անցեալ ժամանակիս բազմադարեան շրջանը միաք բերեմք եւ տիեզերական պատմութիւնն ալ դիմացնիս բաց ունենամք, մէկէն պիտի իմանամք ըսած խօսքիս ճշմարտութիւնը: Այսինքն զի պիտի նշմարեմք հոն այնպիսի մեծ վիճեր և դատարկ շրջաններ ամաց և դարուց, որոնք կրնային մեծ ու երեւելի դիպաց շարքով մի կցուիլ, և բովանդակ տիեզերիս պատմութիւնը կ'ըլլար միայար միակցուող եւ իբր շարայարութիւն մի և հանրական դէպքի, կամ գէթ իւրաքանչիւր ազգաց մասնաւոր պատմութիւնը աղխադրեսալ մի և ամբողջական թատերագիրք մի կը կազմէին: Բանի որ դէպ ի հին դարերն ի վեր ելնեմք, այնքան աւելի մեծամեծ վիճեր ու պարապմունքներ կը գտնեմք, որոնց վերայէն կարծես թէ պատմագիրք ցատկելով անցեր են, և կամ թերեւս ժամանակը զիրենք ալ իրենց երկասիրութեամբքը միատեղ շոյն մուսուրութեան վիճերուն մէջ գլորեր ու անհետ ըրեր է: Բանամք մեր ազգական հնագոյն և ամենէն երիցագոյն պատմագիրքը, ու կը տեսնեմք հոն որ դարաւոր ժամանակներու անցից պատմութիւնը ամենավերջիկ ու նուազ տեղ մի պարունակած է. երեւելի անձանց ու թագաւորաց հազիւ թէ անունը յիշատակուած է, որոնց գործքերը և իւրեանց ժամանակի քաղաքական անցքերը գուցէ մեծահատոր գրքեր կրնային կազմել ճարտար պատմագրի մը բեղմնաւոր գրչաւը: Այսպէս ուրեմն տիեզերի մէջ թատերական շատ մասեր

խաղողներն առանց վարագոյրը վերնալու և բաց մնալու ապագայից տեսութեան առջեւ: Չեմ համարձակիր հաւատալ, թէ որ եւ է նշանաւոր անցք մի իւր հանդիսատեսը ունեցած չըլլայ, այսինքն իւր պատմիչը, սակայն վստահ եմ փորձիլ հաւատալու՝ թէ շատ պատմագրութիւններ ժամանակին ճանկերուն տակը փծացած ու անհետացած են: Թողլով ուրիշ ազգաց կորուսեալ պատմագիրները, մեր ազգին մէջ միայն փնտրուելու ըլլամք 16 էն աւելի պիտի գտնեմք. օրինակի համար Սարիբասայ հայոց պատմութեան հաւաքածոյքը, որու մէջ կրնար աւելի պատմական նիւթեր պարունակած ըլլալ, զորս Սովսէս Խորենացին համառօտութեան համար թողուցած է ինչպէս ինքը շատ տեղ կը վկայէ: Արտաւազդ Ա թագաւորին քերթուածները, զորս Պլուտարքոս⁽¹⁾ կը յիշատակէ, որոնց մէջ խիստ հաւանական է որ Արտաւազդ իւր վշտահար գրչաւը թէ իւր անցքերը եւ թէ Հայաստանի քաղաքական դէպքերն ալ ներկայացուցած ըլլայ, որոնց համար ալ այնքան յարգ ստացած է ժամանակակիցներէն: Բ Արտաշէսի որդւոյն Վրոյրի բանաստեղծական քերթուածները, որոնք թէ եւ են թագրութիւնք համարուին այլոց, սակայն խիստ հաւանական է որ իւր երգերը՝ որոնք քաղաքական դէպքեր ալ կը պարունակէին անշուշտ Սմբատ երեւելի սպարապետին քաջագործութեանց հետ պատուաստած, ի գիր գրոշմուած էին, և ժամանակը նախանձեցաւ զանոնք մեղ աւանդելու: Ասոնց կարգէն կը համարուին նաեւ Ուղիւս կամ Ուրմպիոս քուրմը,⁽²⁾

(1) Պլուտ., հոմ. Դ. եր. 138, (2) Խոր. Բ. 48:

Բարդաճան ասորին հայագէտ, Արտիթէոս քրմորդի հայ՝ պատմիչ Լուսաւորչի վարուցը, Լիզիէի գրոց՝ Արծրունեաց ցեղին պատմութիւնը, զոր Բարծուճա վերուցած է մէջէն, կ'ըսէ Թովմա արծրունի(1)։ Սովսէսի խորենացւոյ չորրորդ գիրքը, Սամբրէի վերձանողի պատմական գրութեան քը, զորս դարձեալ կը յիշատակէ Թովմա արծրունին։ Պետրոսի սիւնեցւոյ, Շապհոյ բագրատունեոյ, Յովհաննէս սարկաւազ վարդապետի, Սիսիթարայ անեցւոյ, Յովհաննու վանական վարդապետի, Հասանայ հայ իշխանի Պաօշ կոչեցելոյ, Սրապիոն կաթողիկոսի եղեսացւոյ պատմական գրութեանքերը, և ուրիշ դեռ շատ պատմագրութիւններ, որոնք մեզ բոլորովին անձանօթ մնացած են, իրենց անունը ուրիշ պատմիչաց գրոցը մէջ չյիշուելուն համար։ և ասոնց երկասիրութեանց կողմէստեանը պատճառ որքան որ մենք ժամանակին հնութիւնը կ'գտնեմք, բայց շատերուն ալ պատճառ մարդոց չար նախանձն կամ ատելութե՛ն կիրքն եղած է ըսեմք՝ չեմք սխալիր։ Ինչպէս է օրինակի համար Լիզիէի գրոց մէջէն Արծրունեաց տոհմին վերաբերեալ պատմական կտորները վերնալը։ Սրապիոն կաթողիկոսին աշխատասիրած պատմութեան գրքին համար ալ կ'ըսէ իրեն ժամանակակից պատմիչին մէկը թէ «Նօստիկեալ եղեւ ի նախանձոտաց եւ յանհաւա

տից » և կը կոչէ զայն «պատմագիրք գեղեցկոյարմար »։

Արդ, ինչպէս որ պարտաւորութիւն է իւրաքանչիւր անհատի որ այս օրինակ աղգական հնութիւն մի և կողմէստեալ աշխատասիրութիւն մի դիպուածով ձեռք ձգելուն, զանիկայ բոլոր Աղգին հաղորդել, ներկայ և ապագայ պատմաց իբրեւ աղգային պատմութեան նիւթ մատակարարել, այսպէս և մեք քաղցր պարտաւորութիւն մեզ համարելով՝ պիտի ջանամք Պարբերական Թերթիս միջոցաւ հրատարակել մերթ ընդ մերթ անցեալ դարուց աղգային գէպքերը, «Նշարս աղգային պարտաւորութեան» վերնագրով։ Ասոնց մէջ կրնայ երբեմն գտնուիլ այնպիսի գէպքեր ալ, որ Հ. Սիւրբայէլ Չամչեանի ընդարձակ պատմութեանը մէջ ուրիշ տեսութիւններով մէջ բերուած են և հակառակ ճշմարտութեան։ Ս'եր փոյթն այն է՝ որ մեր պատմութեան թերին ըստ կարի լեցնեմք ճշմարիտ գէպքերով, և կը յուսամք որ ծառայութիւն մի ըրած կը համարիմք Աղգիս։ Այս անգամ կարեւոր կը սեպեմք Սեդեատունի (Խէքիրտաղը) մէջ Հայոց բնակութեան սկզբնաւորութեանը և անոնց քանի մի անցքերուն վերայօք խօսել, առաջնորդ ունելով մեզ ժամանակակից և ականատես պատմիչ, այն է Վրիգոր վարդապետ Վարանաղցի կամ Կամախեցի։

Սիւրբ Բնակութեան Հայոց Ի Թէֆլիսալ։

Եթեմն եւ տասներորդ դարուն ըսկիզբն էր, յորում Հայաստան անստեղծ աղետից ու թշուառութեանց տեսարան մի դարձած էր։ Աղգային պատմութիւնը, (1) մանաւանդ ժա

(1) Յովհաննէս վարդապետ մէջի, որ Հայաստանի վանքերուն մէջ բնակած է, կը հաստատէ թէ, յիշեալ վանաց մէկուն մէջ տեսած է ինքը Եղիշէի հին ձեռագրի մի մէջ առանձին պատմութիւն մի Արծրունեաց վերոյ։ Բարծուճայի Եղիշէի գրոց մէջ ըրած խորագրութիւնը հեղինակին կենդանութեանը ժամանակ եղած ըլլալով՝ ըստ Արծրունեաց պատմիչին, հաւանական չերեւիր մեզ Յովհաննէս վարդապետին վկայութիւնը։

(1) Միք. Վար. Չամբ. հատ. Գ. ԳԼ. 15։

մանակակից պատմաբանք դառն արտ-
սունքներով առաւել՝ քան թէ մեղա-
նուէն նկարագրած են նոյն ժամանակի
Հայաստանի կրած տառապանքները
թէ սովու երեսէն և թէ առաւելա-
պէս ելուզակաց ձեռքէն, որոնք ճիշ-
տաբար կը կոչուէին: Ասոնք երեսելի
փաշաներ և պէկեր էին, որոնք տե-
րութենէն ասպատակելով բազմա-
թիւ զօրքով կը ցրուէին բոլոր Հա-
յաստանի երեսը ու ոչ քաղաք և ոչ
գիւղ կը թողուին առանց ասպատա-
կելու, եւ առանց արեան գետեր
վաղցրնելու ու անգթութեան նշան-
ներ թողլոյ հասած ու կոխած տե-
ղերնին: Խեղճ ազգայնոց հետ մէկ
տեղ կը տառապէր նաեւ այն ժամա-
նակ Ս. Լճմիածնի (Լժուռ, փաշանե-
րուն դրած հարկերուն տակ ճղմուե-
լով՝ յետին աստիճան չուառութեան
հասած. Կաթողիկոսունք թափա-
ռական կը չլիէին: Հատ գեղերու ու
քաղաքներու ժողովուրդք, երեսե-
լի գերդաստաններ, որոնք յախնէ
կը յիշատակուին պատմութեան մէջ,
չկարենալով հարկին ծանրութեանը
եւ ելուզակաց բարբարոսութեանը
գիմանալ, Պարսից երկիրը գաղթե-
ցին: Նոյն միջոցները, այսինքն 1606
— 1607, Կամախու երկրի ժողովուր-
դին մէկ մասը գէպ ի արեւմուտք
գաղթելով՝ կայսերանիստ քաղաքին
մօտերը բնակեցան իբր բարեկենսա-
տէրութեան անմիջական պահպանու-
թեան տակ յապահովի մնալու յու-
սով: Արեւստանի (Թէքիրտաղ) հայ
ժողովուրդը կազմող գաղթականք ալ
ասոնցմէ եղան. ամենքն ալ Կամա-
խու գեղանքէն խեղճ ու ելուզակաց
ձեռքէն իբր ի մօրէ մերկացեալ փա-
խստական մարդիկներ, որոնք քիչ մի
ունեցած ստացուածքնին ալ ճամբան
ծախս ընելով, հաղիւ թէ եկան հա-

սան ի Թէքիրտաղ, որոնց նպատակն
էր մշակութեամբ և երկրագործու-
թեամբ ապրել: Երբ բաւական ժո-
ղովուրդ հաւաքուեցան հոն, Յա-
կոբ վարդապետ տեսնելով անոնց ան-
գլուխ վիճակը, ու հազարու մէկ փոր-
ձանաց ենթակայ գտնուելով, Պօլսոյ
ազգապետաց հաճութեամբը տէրու-
թենէն առաջնորդական հրամանա-
գիր ընդունելով կ'երթայ հոն: Սոյն
պաշտօնը ձեռք ձգելու համար շատ
օգնած է իրեն նաեւ Խաչիկ փաշայն
որ Լէնիչէր աղասի էր և իրեն քա-
ղաքակից և «մօտակայ ազգային» ինչ-
պէս կ'ըսէ Կամախեցին: Հակոբ վար-
դապետ առաջնորդութեան հետ մէկ
տեղ եկեղեցի շինելու համար եւս
յատուկ հրամանագիր տարած էր
հետը: Բաղդը բերաւ որ քանի մի
օրէն հոն գնաց նաեւ Կամախեցի
Վրիգոր վարդապետը իւր ազգա-
կանները ու քաղաքակիցները տեսնե-
լու, և մեծ ուրախութեամբ հիւրա-
սիրուեցաւ նորընտիր առաջնորդէն:

Խեղճ գաղթականք երբ իրենց
նոր հայրենեացը և նոր առաջնորդին
վերայ կ'ուրախանային ու քաջած տա-
ռապանքնին յիշելով կը մխիթարուե-
ին, չէին գիտեր թէ ինչ մեծ ու
գոթոյն չարիք կը պատրաստուէր
իրենց գլխուն անօրէն քահանայի մի
սեւ մատնութեանը առանց բացա-
ռութեան զոհ ըլլալու: Բնական է
մարդկան որ տեղափոխութեան ժա-
մանակ իրենց երկրին աւանդական
սովորութիւններն ալ թէ բարի և
թէ չար՝ հետերնին կ'ընկերանան:
Այսպէս Թէքիրտաղու ժողովուրդը
1607 ին աւագ ուրբաթու առաւօ-
տուն ըստ սովորութեան իւրեանց՝
ժամէն արձակուելուն՝ սյր ու կին,
քահանայ ու աշխարհական ամենքը
մէկէն կը վազեն գէպ ի գերեզմանա-

տունը, և ննջեցեալները օրհնել տալու պատճառաւ հոն կ'ուտեն կը խըմեն զեղխութեամբ : Այն օրերը հոն կը գտնուէի նաեւ Պօլիսէն եկող տէր Ղազար անուն քահանայ մի որոյ մականունն էր Ղազաչ, ասիկայ եւս գերեզմանատուն երթալով երբ բնիկ քահանայից իրաւունքը կը գողնար գերեզման օրհնելով, բնականապէս միւսները կը դայրանան եւ կը սիրին այնպէս դառնութեամբ վիճել տէր Ղազարին հետ, մինչեւ չարաչոր կը ծեծեն զինքը :

Յիշեալ քահանայն իւր չար բընաւորութիւնը հոս կը յայտնէ, իւր սաստիկ բարկութեան և ամբարտաւանութեան կիրքը չկարենալով հանդարտեցընել, այնպիսի մատնութեան ձեռք կը զարնէ, զոր լսելը միայն մարդոյս սոսկում կու տայ : Այն օրերէն յառաջ ի վեր անոնց աւագերէցն է և բոլոր ժողովուրդեան խոտովանահայրը և հետեւապէս ամենուն գործողը տեղեակ, կը ներկայացընէ անոր առջեւ ժողովուրդը իրեւ յանցաւոր ընդդէմ պատուոյ Տաճկաց, որոնց տներուն մէջ վարձքով կը բնակէին : Սոսկացաւ զաբն ու մէկէն կանչել տալով քանի մի մեծամեծ սյրազգիք, պատմեց անոնց եւ սաստիկ սպառնալեօք հրաման րբաւոր մինչեւ երեք օր ամենեւին տաճկի տուն չայ անունով մարդ չգլուխուի, ու զանոնք թէ քաղբէն և թէ բոլոր սահմաններէն դուրս վաբնտեն : Հրամանին գործադրութիւնը աղետալի էր : Օտակի ճրագալուցին օրը փողոցները խառն ի խառն լեցուեցան ընտանիք՝ դուրս թափուելով իրենց յարկերէն, ուր զատկական պատրաստութեան ետեւէ էին, ու խթման կերակուրներուն սլուտաննէ-

րը կիսեփ ձեռուրնին դուրս ինկան տընէն : Արածեա թէ բնութիւնն ալ տէր Ղազարին հետ խօսք մէկ րբաւոր խեղճերուն թշուառութիւն կը լինէր նապատկելու : Վասն զի նոյն միջոցին սաստիկ տարափ գալով՝ փողոցները ճախին դարձաւ, օդը ցրտեց, եւ թալանողներուն երկիւղն ալ մէկ կողմէն զիբենք կը նեղէր : Անճրկած մը նոցին ամենքն ալ, և ինչ ընելիքնին չէին գիտէր :

Այս օրինակ փորձութեանց համբերելու համար առաքինի սիրտ ու կատարեալ խոհեմութիւն պէտք է. ռամիկ ժողովուրդ մի պոխարակելի չէ երբէք, երբ հեռու կը գտնուի օյն առաքինութենէս : Արցաւ նա համբերել սովուն անհնարին աղէտիցը, առկաց ելուզակաց աւարառութեց, և գաղթելով կրցաւ անոնց բարբառոտութենէն անձնապուր ըլլալ, բայց երբ իւր հոգւոյն պաշտօնեայ կարգեալ նուիրական անձի մի երեսէն այս օրինակ դիւական մատնութեան հանդիպեցաւ, իւր բարեպաշտութեան ոգին սարսեց, հոգեւոր ըզգացմունքներն ամբոխեցան, և իրենց աչքին ամեն կրօնք հաւասար արժէք ունեցաւ : “Այրբ այսպիսի հրաշալի օրեր, մեր պանդխտութեան մէջ՝ քահանայ մի այս վիճակին զմեզ հասցընելու խիղճ չըրաւ, մեր կրած հաւածանքները բաւական չտեպեց մեզ, և այսպիսի սեւ օր տեսնել տուաւ, ալ պէտք չէ մեզ քրիստոնէութիւնը” : Այսպէս պօռտլով խեղճ ժողովուրդը, միաբան միտքերնին կը գնեն հետեւեալ առտուն դատարան երթալ և իրենց օտար խոտովանունը տալ դատաւորին :

Այրբ Գրիգոր վարդապետը և քահանայք տեսան ռամիկն վերջին յուսահատութիւնը և իրենց հաւատոցը

վտանգը, սկսան զսնոնք խրատել՝ երբեմն յուսադրելով և երբեմն յանդիմանելով իրենց տարօրինակ խորհուրդը, օրինակ բերելով անոնց Վրիստոսի տեառն մերոյ կրած չարչարանքները և իւր աշակերտին ձեռք մատնուիլը, և Ս. Սաւաւորչի կրած անտանելի նեղութիւնները, և ուրիշ այս կերպ օրինակներով ու բարեյորդոր խրատներով հազիւ կարողացան անոնց սրտմտութեան կրակը մարել և սրտերնին նստեցընել: Յետ այնուրիկ այն դժնդակ ու մահառիթ վիճակէն ազատելու հնարք մի մտածելով, հետագայ առտուն կ'երթայ Վրիգոր վարդապետ քանի մի երեւելիներով մեծամեծ Տաճկաց տուները և լալական ողբովք կ'իմացընեն անոնց, թէ ինչպէս խեղճ և անմեղ ժողովուրդ մի օտարական քահանայի մի ձեռք չարաչար մատնուած է ազահութեան պատճառաւ: Եւ որովհետեւ իրենց աղքատութիւնը չէր ներեր որ անոնց գիմացը դատարկաձեռն չերեւէին, վասն որոյ կը խօստանան՝ որ եթէ իրենց աղաչանքը ընդունուի և խեղճ ժողովուրդը դատաւորին անիրաւ վճռէն ազատելու ըլլան, իւրաքանչիւր անհատ ըստ կարողութեան ամիս մի՝ աւելի կամ պակաս՝ անոնց այգիներն երթան ձրի աշխատին: Եւ յաճախով հազիւ թէ կը կարողանան ի գութ շարժել անոնց սիրտը: որոնք միտիթարելով եւ յուսադրութեամբ զիրենք ճամբելէն յետոյ, կ'երթան շիտակ դատարանը լապիւն քով դատաստան խընդրելու յանիրաւի դատապարտելոց համար, ու կ'ըսեն. «Սէկ չարակամի խօսքով առանց վկայութեան ինչո՞ւ այդ վիճակը հասուցիր խեղճ հայերը, միթէ տէրութենէն հրաման ունե՞լիք այդ բանին համար: Սէնք

տեսած ու լսած եմք որ ի Պօլիս Տաճկի տուն չկայ որ Հայ վարձուոր չը գտնուի. մինչեւ թագաւորին տունը որ Լիւսիֆի կ'ըսեն, խառն կը չըջին հայն ու տաճիկը, և ամենեւին այդ օրինակ դորձ չեմք լսած իրենց համար: Ինչպէս որ Պօլսոյ ամեն մեծ ու պզտիկ իսլամները զիրենք կ'ընդունին ու կը սիրաշահեն, մենք ալ կ'ընդունիմք՝ ինչ որ այլ ըլլան: Եւրդ, հրաման ըրէ որ ամեն մարդ իւր բընակութիւնը դառնայ. բաւական է ողորմելիներուն քաշած օտարութիւն ու պանդխտութիւնը, մենք ալ նոր նեղութիւններով զիրենք չվշտացընեմք իրենց մեծ պատիւի օրերը: Եւ լապիւն զինքը մեղադրանքէ ազատելու համար պատասխանեց, թէ իրենց ճերմակ—մօրուս մեծ Խալիլ է մատնողը: Եւստի անմիջապէս բոլոր քահանաները ժողովելով բերել տուին որ ցուցընէ իրենց սր քահանան ըլլալը, որպէս զի սրախողխող ընեն զինքը այլոց օրինակ ըլլալու համար: Եւ այց երբ մատնիչ քահանայն անոնց մէջ չգտան, մարդ հանեցին բոլոր քաղաքը խուզել ու փնտրուել զինքը. բայց տէր Վաղար շատոնց նաւ մի մանելով Պօլիս անցեր էր: Եւ այն օրը լապիւն մուկետիկի ձեռք հրաման ըրաւ բացթողնել ժողովրդոց, որ ամեն մարդ կրկին իւր յարկը դառնայ ու ապահով ըլլայ: Ի յաջորդէն:

ԹԱԼԱՎՅՈՒԹԻՒՆ ԼԱԴԱՔԻՈՅ

Սեր Վաղարի այրժանապատիւ թղթակիցը, ինչպէս ինքն ալ կ'ըսէ, այս անգամ Վաղարի գիւղորէից վիճակին շարունակութիւնը ընդհատելով, Վէսապ գիւղի վերայօք տեղեկութիւններ կը հաղորդէ մեզ, նա